

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ

Филолошко-уметнички факултет Крагујевац
СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са VII међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(26-27. X 2012)

Књига I

ТРАДИЦИЈА И ИНОВАЦИЈЕ У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Уређивачки одбор

Проф. др Иван Коларић, декан
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Проф. др Милош Ковачевић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Проф. др Драган Бошковић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Проф. др Бранка Радовић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Доц. др Сања Пајић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Проф. др Анђелка Пејовић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Доц. др Владимир Поломац
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Доц. др Маја Анђелковић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Доц. др Часлав Николић
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Проф. др Персида Лазаревић ди Ђакомо
Универзитет „Г. д Анунцио“, Пескара, Италија
Проф. др Ала Татаренко
Филолошки факултет Универзитета „Иван Франко“, Лавов, Украјина
Проф. др Зринка Блажевић
Филозофски факултет, Загреб, Хрватска
Проф. др Миланка Бабић
Филозофски факултет, Универзитет Источно Сарајево, Босна и Херцеговина
Проф. др Михај Радан
Факултет за историју, филологију и теологију, Темешвар, Румунија
Проф. др Димка Савова
Факултет за словенску филологију, Софија, Бугарска
Проф. др Славка Величкова
Филолошки факултет, Универзитет „Пајсије Хиландарски“, Пловдив, Бугарска
Проф. др Јелица Стојановић
Филозофски факултет, Никшић, Црна Гора

Одговорни уредник

проф. др Милош Ковачевић

Рецензенти

Проф. др Миланка Бабић
Проф. др Радоје Симић
Проф. др Милош Ковачевић
Доц. др Михаило Шћепановић
Проф. др Јелица Стојановић

Издавање овог зборника финансијски је подржало
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

СРПСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ
Зборник радова са VII међународног научног скупа
одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
(26-27. X 2012)

Књига I

**ТРАДИЦИЈА И ИНОВАЦИЈЕ
У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ**

Крагујевац, 2013.

Јованка Ј. Радић

СПОЈНИ ВОКАЛ: ГРАМАТИЧКА РЕАЛНОСТ ИЛИ ГРАМАТИЧАРСКА КОНСТРУКЦИЈА (Од тумачења сложеннца до језичке политике)¹

У раду се преиспитује статус тзв. спојног вокала у структури сложених речи српског језика. Доказује се да оно што граматографија представља као спојни вокал припада првом делу сложеннца: *сладо-* у *сладолед* или *рибо-* у *риболов* су аломорфи коренских јединица *слад-* и *риб-*, којима *о* (*/ е*) придолази као назнака несамосталне (детерминативне и доследно неререференцијалне) употребе. Обележја таквих аломорфа се повезују са неутрумом, чије се граматичке функције изводе из његовог положаја у структури рода као лексикосемантичке (тзв. природни род) и референцијално-граматичке (моција рода), класификационе граматичке и флексионе граматичке категорије. Указује се на сличност функције првог дела сложеннца са функцијом прилога и оспоравају се налази да у српском језику постоје сложеннице са напоредном односом делова. У даљем се току анализе, где је посебна пажња посвећена кованици *српскохрватски*, указује на иста формативна обележја првог дела сложених и полусложених речи, чија се двочланост јасно одражава у писању (*српско-хрватски*).

Кључне речи: творба, сложенница, спојни вокал, неутрум, референција, детерминативни однос, напоредни однос, *српскохрватски*

1. На чињеници да нове речи у словенским језицима најчешће настају извођењем и да ти језици „нису нарочито склони композицији“, у науци је уопштен став да су његове старе и нове сложеннице „настале претежно као калкови“ (Клајн 2002: 15) – најпре превођењем са грчког, а потом и са латинског и немачког језика (Исто). Уз читав систем двотематских властитих имена и много других општесловенских сложених речи, таквом се виђењу противи само општесловенско *човек* (< *čelo-věky* или **čьlo-věky*, Skok: *čovjek*) – темељна реч-појам чију сложену структуру нико не доводи у питање. И да је једина,² та реч би морала бити довољна да се замислимо над учењем о словенским сложенницама као калковима.

1.1. Стоји, наравно, чињеница да је у словенским језицима заступљенија творба речи суфиксацијом, што им омогућавају развијени системи суфикса, везаних семантичкокатегоријалних јединица које изведену реч аутоматски уводе

1 Прилог је рађен у оквиру научноистраживачког пројекта „Обрада старог српског писаног наслеђа и израда *Речника црквенословенског језика српске редакције*“ (178030), који финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије. Верзија рада је прочитана под радним насловом „Спојни вокал – морфема као разликовно обележје (неутрализатор)“ (VII Међународни научни скуп *Језик, књижевности, уметности*, Крагујевац 2012).

2 У српском језику су као називи родова и врста у животињском и биљном свету сразмерно честе како сложеннице (исп. *биљојед*, *месождер*, *свашићојед*, *мравојед*, *белоушка*, *медвед*, *кукувија*; *чуваркућа*, *милодух*, *гороцветић*, *драгољуб*; *виригон*, *вукодлак*), тако и сложени (синтагматски) називи (*слепи миш*, *бела рада*, *хајдучка права*, *мајчина душица*). На то да сложеннице типа *милодух*, састављене „из придева и супстантива“, морају „увијек значити име нечему“ указивао је још Ј. Живановић (1904: 187).

у нов „језички свети“ (Бошковић 1936: 67) – у нову граматичку категорију (*стшар, стшаростш, стшаритши*) и у одређен категоријални тип појмова (*стшарина, стшарац и стшарица, стшарашељ, стшарешина, стшаростш, стшарење; стшаритши, стшаритши се* итд.). Ту системски важну способност, са којом могу бити повезана запажања странаца о нарочитом начину мишљења словенског света,³ немају јединице са значењем: оне не категоришу непосредно, већ значе (посредују и представљају) нешто одређено (*риболов, јуџоистшок, расшпикућа*).

1.2. Имајући у виду то да су изворне српске сложенице по правилу егзоцентричне, као и то да двотематске творбене основе не искључују суфиксацију, разлика између слагања и суфиксације у српском језику би се могла посматрати као процес формирања сложених основинских јединица (*риболов- среброљуб-, ситш-ногор-*), на једној, и процес формирања речи, на другој страни. Статус речи на исти начин задобија творбена основа са једном (*лов-о, риб-а, џор-а, сребр-о; лов-ац, џор-ица, ситш-ица, љуб-ав; ситш-(а)н/-о, -а, -о!, љуб-и/-итш/и*) и са две тематске јединице (*риболов-о, риболов-ац; среброљуб-ац, среброљуб-је, среброљуб-ив; ситш-ногор-ица*): обе врсте основа самосталним речима постају како асуфиксалном, тако и суфиксалном творбом.⁴ На исти би се начин, као разлике формативне природе, могле протумачити и разлике у првом делу сложених основа: у сложеницама типа *медвед* и *зимзелен* тај део у слагање улази као гола коренска јединица, док у *риболов, самостшок, ловоситшјај* или *виноитшија* тражи посебно формативно обележје. Саме по себи, ове паралеле говоре да може бити спорно постојање оног оног што се у науци назива „спојни вокал“.

2. Даћемо кратак преглед тумачења спојног вокала у српској (и словенској) граматографији, и то претежно на основу увида које је не тако давно изнео И. Клајн (2002: 23–27). Ти увиди показују да је статус тзв. спојног вокала у науци о језику споран по неколико основа.

2.1. Сам термин *спојни вокал* говори да је ту јединицу наука о језику препознала као елемент чија је функција да повеже (споји) две коренске морфеме у једну сложену основу (/сложену реч). Такав какав је, тај термин (исп. и „спојник, спојница, везивни вокал, везивна морфема, спојни формант“, Клајн 2002: 23) указује на разумевање да је реч о нарочитој јединици, односно, о в о к а л у (гласу, исп. термин „спојни глас“, т. 4.3) који нема разликовну вредност, већ „спојну“ (везивну) функцију. По свој прилици, то виђење је производ аналошког повезивања те јединице са улогом везника у синтакси (нпр. са *и* или *а*),⁵ на шта указује

3 Исп. „То је мистерија словенског ума: иако изгледају у потпуности као људи од акције, Словени су сасвим свесни унутрашњег живота из кога та акција извире, што је дар који код других народа имају само интелектуалци“ (R. Vest, *Crno jagnje i sivi soko*, Beograd 2008: 688), или: „Стефан Душан је јасно исказао ону исту тежњу која је и данас врло карактеристична за Словене – *жељу да се сагледа целина* [ист. Ј.Р.]“ (Исто: 669). Ово „жеља да се сагледа целина“ би се могло формулисати као „нужност да се пође од целине“: суфиксална творба именица подразумева аутоматско увођење изведене речи у одређену категорију појмова, тј. класирање по категоријалном типу предмета које дати суфикс назначавача (о категоријалним вредностима суфикса више у раду „Суфикси *-ина* и *-ица* као опозити у географској терминологији и топонимији“, *Ономашиолошки прилози* XXII – у штампи).

4 На ово је имплицитно указао Ђура Даничић, који сложене речи није подвргавао посебној анализи „највише за то што је и у њихову постању главно наставак, јер их без њега не би ни било“ (према Живановић 1904: 176).

5 За разлику од тзв. спојног вокала, према коме се у систему не види ниједна друга јединица са сличном функцијом, системи везника почивају на функционалним разликама типа *одређено* | *неодређено* – неутрално (нпр. *сушрошши* | *расшавни* – напоредни – *закључни* | *искључни*), тј. на функционалним структурама из којих се извлаче вредности јединица.

Белићев термин „копулативна сложеница“ и тумачење да „*џлухонем* значи ‘глух и нем’“ (Белић 1949: 108) или да *џуџоисточни* значи „и јужни и источни“ (Исто: 110).

2.2. Кад је у питању типолошко сврставање ове јединице, савремена наука у том погледу углавном остаје несагласна или неодређена. Клајнов преглед новијих лингвистичких погледа на „улогу спојног вокала“ у сложеницама српског језика (Клајн 2002: 23–27), који првенствено имају ослонац на учењу руских лингвиста, показује да највише несагласја има око утврђивања граматичког статуса те јединице: „да ли је спојни вокал [а] ‘интерфикс’, дакле морфема бар делимично аналогна префиксу и суфиксу,⁶ или је пак [б] морфонолошки елемент са чисто формалном функцијом везивања“ (Клајн 2002: 23). Као „компромисни став“ Клајн (Исто) препознаје Ремелмајерово гледиште да је спојни вокал афикс без семантичке вредности, тј. да асемантичност спојног вокала чини основну разлику између њега, на једној, и свих осталих афикса (творбених и граматичких), на другој страни (Исто: 23–24). Овакво гледиште Клајн препознаје и код хрватских граматичара из 80-их година прошлог века, где примећује и једну контрадикцију: тврдња „спојник није значљиво творбено средство“ стоји у контрадикцији са тврдњом да „спојник је значљива јединица – он значи спајање, само што то није творбени него граматички садржај“ (Исто). Указујући на „магловитост и замршеност ове формулације“ (Исто: 24), Клајн налази „да би даље расправе ове врсте тешко могле довести до неког одређеног закључка“, чиме имплицитно указује на то да граматички статус спојног вокала остаје нејасан, тј. у науци о језику неодређен.

2.3. По Клајновом виђењу, у ово спорно питање „више светлости не уноси ни дијахронија“, из које издваја Белићев суд да спојни вокал потиче „још из оног времена када није било развијене флексије“ (према Исто: 24). Наиме, то што први део многих сложеница подразумева неку падежну вредност која није обележена падежним средствима (нпр. „*рукошвор* ‘оно што је р у к о м рађено’“), Белић тумачи као „старије срастање када није било засебних падежа и других облика флексије и када су се односи делова сложенице одређивали према њиховом значењу (унутрашњим, а не спољашњим обликом)“ (Белић 1949: 108). Белићево тумачење да су се „ти облици тада завршавали најобичније вокалом о“ (Исто) подразумева уверење да су сложене речи првобитно настајале срастањем реченичних делова – у говору (синтагматска творба), а не у језику (морфемска творба). Такав став експлицитно износи Шански (1958), који порекло „спојног вокала“ види у старом „тематском суфиксу -о-“, тј. у старим -о/јо- основама.⁷ У суштини, ово се своди на налаз да у старим словенским сложеницама и нема спојног вокала, већ да о (/ е) долази као завршетак првог дела сложене речи.

6 Имајући у виду то да се у нашој граматографији граматичке морфеме називају „наставци“, док су термини са -фикс резервисани за творбу (*префикс, суфикс*), сврставање спојног вокала у „инфиксе“ (Станојчић – Поповић 2008: 163) говори да се он посматра као нарочито позиционирана творбена морфема (интерфикс).

7 Шански сматра да је само слагање првобитно почивало на срастању речи које су се у говору налазиле у непосредној вези (исп. Белићево „сложенице саставне, управо синтагматске“), а да се касније, кад је у прасловенском језику заживео друкчији начин творбе сложеница (морфемска творба), старо тематско -о- преобразило у засебну јединицу, тј. у интерфикс или спојни вокал -о- (са алофоном варијантом -е-). Он објашњава да је „слово *злогей* возникло путем объединения основы *зло-*, состоящей из корня *зл-* и тематического суффикса -о-, и слова *гѣй* – ‘делатель’; слово *листойаг* возникло в результате сложения основы *листо-*, состоящей из корня *лист-* и тематического суффикса -о-, и слова *пагѣ* – ‘падение’ и т. д.“ (Шанский 1958: 33).

Свакако је са овим повезана појава занемаривање тезе о постојању спојног вокала у етимолошким истраживањима (исп. разлагања сложених основа типа *човек* на *čelo-věкъ*, **čьlo-věкъ*, Skok: *čovjek*; или *бзолика* на **bъzo-lika*, ЕРСЈ: *бзолика*). По свему судећи, П. Скок је одбацивао могућност постојања тзв. спојног вокала у сложеним речима: (1) он уз одредницу *o* (Skok: *o*) не наводи функцију звану „спојни вокал“, „спојник“ или сл.; (2) у тумачењу сложеница типа *trogoće*, *trokrak*, *trostruk*, *tromeđa*, *trojedin* и сл. запажа да у њима самогласник *o* стоји „prema dvo- kao i иначе u složenicama“ (Skok: *tri*).

2.4. Због свега изнесеног, у науци нема сагласности ни око тога шта се све у саставу сложене речи може подвести под „спојни вокал“: поред *o* и *e*, треба ли говорити и *ø* спојнику, о спојном *и* и *у*, или су формације типа *боџумил* сраслице (са падежним *у*), а оне типа *лезилебовић* „императивне сложенице“.⁸ Поред овог, нема сагласности ни око тога да ли у сваком *o* и *e* које у сложеној речи следи иза прве коренске јединице треба видети „спојни вокал“. Нејасно је, наиме, да ли спојно *o* и *e* треба тражити само тамо где се у првом делу препознају основе именица м. и ж. рода (нпр. *рукохваић*, *водоџлавно*, *бакрорез*, *јуџоистџок*, *родољуб*; *боџобојажљив*), глаголске (*куџоџиројаја*, *џримоџрејаја*, *климоџглавац*, *џраскџорје*) и бројевне основе (*џволичан*, *џпросџрук*, *џетџосџраиџница*), или је исти елемент присутан и у сложеним речима чији су први делови формално једнаки неутрумској именици (*небоџер*, *џрводеља*, *џудоџиворац*, *морџиловац* и сл.), придеву у облику неутрума или прилогу (*белоџшљива*, *белоџуић*, *белосвџетски*, *сџтаросвџаиџница*, *џобрџочинџиво*, *злџсџавџаиџи*, *блџгџослџовиџи*, *свџетџилоџлав*). Вокал у формацијама овога типа на истим се местима каткад одређује као „спојни вокал“, „флексиони наставак“, или флексиони наставак који „напросто преузима улогу спојника“ (Клајн 2002: 27). Посебно је нејасан основ Белићевог тумачења да је *o* у *глухонем* „спојни вокал који претставља стару основу“ (Белић 1949: 108), а да „код сложених придева обично имамо на крају првог дела вокал *o* (*самоџжив*, *џрвовенчани*, *новосадски* и сл.)“ тј. да имамо „сложенице саставне, управо синтагматске“ (Исто: 153).

3. Да би се потпуније осветлила улога (и разумела природа) оног што се назива спојни вокал, неопходно је пре свега одредити се између три могућности: (1) то је посебна јединица (афикс, тј. „инфикс“ / „интерфикс“) са функцијом синтактичког типа, тј. спојник (спојни вокал) као посебан део сложене речи (*јуџо-истџок*, *риб-о-лов*, *мор-е-џловац*, *неб-о-џер*, *свџетил-о-сив*); (2) то је јединица која чини интегрални део (некакво обележје) првог дела сложене речи (*јуџо-истџок*, *рибо-лов*, *море-џловац*, *небо-џер*); и најзад, место које тај елемент заузима допушта и могућност да он буде (3) интегрални део другог дела сложене речи (*јуџо-истџок*, *риб-олов*, *мор-еџловац*, *неб-оџер*).

3.1. Јасно је да се одмах, због семантичких и свих других разлога, мора одбацивати ова последња могућност, допуштена само са формалног аспекта. Некакво дејство тога аспекта у разумевању (не и у градњи) сложених речи могуће је само код сложеница странага порекла, што се и потврђује у топонимско-мастичком термину *оним* (општа ознака за једницу из класа *џоџоџоним*, *хидроним*, *анџроџоџоним*, *џаџироним*, *џеоним* итд.). Незамисливо је, међутим, да би било који

8 У процени статуса јединице која стоји на крају првог дела сложенице примењују се различити критерији. Примера ради, Клајн (2002: 42) сматра да се, због тога што у српском језику више нема негдашњег одређеног придева „с наставком ј“, именица *Цариџрад* у синхроној анализи мора посматрати као „сложеница састављена с именицом *џар* и спојним вокалом *-и-*“.

изворни говорник српског језика по моделу грешком изолованог *оним*⁹ изоловао нпр. **оисток* из *југоисток*.

3.2. По свему судећи, мора се одбацити и првонаведена могућност, која је такође допуштена само са формалног аспекта, док је ништа што је у природи српског језика (осталих словенских, па и индоевропских језика) не допушта.

3.2.1. Наиме, незамисливо је да у језику синтетичког типа какав је српски, у коме једна везана морфема истовремено носи и по три (семантичко-)граматичка податка (нпр. -у у *кашику* носи податак о броју, падежу и роду; или -им у *радим* – податак о лицу, броју и времену), постоји усамљена јединица са једном једином функцијом. Немогуће је, дакле, да у језику постоји јединица („спојни вокал“) која живи без иједног опозита (разлике типа *не* | *да* – *о* ‘ћутање’, в. фус. 4) и остварује се без иједне пратеће вредности.

3.2.2. У контексту првонаведеног тумачења статуса „спојног вокала“ [2.2, а], указујемо на чињеницу да „спојни вокал“, за разлику од суфикса и префикса као творбених морфема са семантичкокатегоријалном (*стиар-ица*, *стиар-ост*, *стиар-и-ти*), прагматичкосемантичком (*кућ-ица*, *кућ/ет*-ина) или граматичкосемантичком вредношћу (*о-стиари*ти, *за-стиари*ти, *про-сед*), у твореницу не уноси никакву вредност семантичког типа, тј. ни у којој мери не утиче на њен семантички потенцијал. То само по себи говори да између творбених морфема и тзв. спојног вокала не може бити било каквих веза.

У тумачењу да је спојни вокал „морфонолошки елеменат са чисто формалном функцијом везивања“ [2.2, б] остаје нејасно на основу чега се „морфонолошким елементом“ назива фонолошки изразито стабилан елеменат речи, неосетљив на фонолошко окружење (исп. примере *средњовековни*, *риђоград*, *биљојед*, *срцолик*, в. коментаре ових и њима сличних примера у Клајн 2002: 24).

3.2.3. То што се не зна шта треба убрајати у „спојни вокал“ (само *о* / *е*, или и *и*, *у*, *о*), говори да се не зна шта је заиста спојни вокал.

3.2.4. Ако вокали *о* и *е* имају способност да повезују две коренске јединице, зашто не би имали способност да међусобно повезују друге и другачије јединице, тј. зашто *о* и *е* нису везници (исп. троделне сраслице са везничким *и*: *даниноћ*, *куди*камо, диј. *кади*кад, *сои*хлебник и сл.)?

3.2.5. Да је тзв. спојни вокал граматичарска конструкција, а не стварна граматичка чињеница, говори и то што лингвистичке погледе на ту јединицу прати превише нелогичних и нерешених детаља.

4. Преостала је, дакле, једна једина могућност: сложене основинске јединице су састављене од два, а не од три дела. Оно *о*, *е*, *и* или *о* на крају прве тематске јединице (*југо-исток*, *водо-вод*, *биљо-јед*, *зло-паш*тии се, *море-пловац*, *оче-видац*, *очи-зледно*, *цей*-гласка, *зим-зелен*), као и оно друго *и* или *у* (*у* *сврси-сходан*, *Цари-град*, *полу-браћ*, *божу-мил*) чини интегрални (формативни) елеменат тога дела сложених речи. Једне се обликују у језичком свету, и у њима се формом првог дела назначавана његова семантичка несамосталност и неререференцијалност (морфемска творба), док друге настају у говору, и у њима је форма првог дела пове-

9 На погрешност овог термина, који је код нас постао сасвим уобичајен (исп. наслов мога рада „Оними Будим, Будимља, Будимље“), пажњу је недавно скренуо А. Лома (монографија посвећена топонимији Бањске хрисовуље, 2. књига Библиотеке Ономатолошких прилога, САНУ – у штампи). Издвајању овога *оним* могло је, с једне стране, допринети дејство аналошког повезивања ових сложеница са изведеницом *ономас*тиика (тј. са гр. *опота* из основе те речи), а са друге то што ово *о* у *тиопоним* подразумева сажимање завршног *о* првог и почетног *о* другог сложеничког дела (исп. т. 6.5).

зана са обележјем његове досложеничке (синтаксичке) функције (синтагматска творба).

4.1. Како смо видели, Белић је указивао на то да облик првог дела сложених речи типа *рукошвор* по пореклу „претставља стару основу (или стари облик)“ (Белић 1949: 108), као и да вокал *o* у првом делу сложених придева типа „*саможив њровенчани, новосадски* и сл. [...] претставља крај старе основе придевске, управо стари дофлексивни придевски облик“ (Исто: 153).

4.2. Сличну претпоставку износи и И. Клајн (2002: 24), и то непосредно после закључка да „статус *o* и *e* као спојних вокала није споран“. Том се закључку супротставља како целина претходећих му разматрања, тако и ауторова слутња да „спојни вокали“ стоје у некој (он каже аналошкој) вези „с флексионим облицима с вокалом *-o* или *-e* у наставку“ (Исто), односно, да је то *o* „имало узор и ослонац у флексионом *-o* (у средњем роду именица, придева, заменица, чему је могло допринети и његово присуство у падешким наставцима *-ом, -ој, -ови* и у присвојном *-ов*)“ (Исто: 26). Као поткрепу том новоизнесеном виђењу, Клајн (2002: 26) наводи (и експлицитно прихвата) Бабићеву претпоставку „да спојник није уопће формант, него додатак основи којим се она оспособљује за слагање, дакле аломорфизација основе, тј. да се основа у слагању јавља у аломорфном лику“. Овој „тврдњи“¹⁰ Клајн придодaje запажање да „‘аломорфни лик’ нипошто не мора бити различит од свих већ постојећих аломорфа променљиве речи“, уз назнаку да има у виду прилоге и номинативе именских речи са завршним *o* и *e*. Ово га, међутим, не спречава да тај елеменат и даље посматра као спојни вокал, тј. да нарочито подвуче став да у тим случајевима „флексиони наставак преузима улогу спојника“ (Исто). Упркос овом подвлачењу, у самој се анализи неретко бележи тумачење да оно што се назива спојни вокал представља „заправо завршетак првог форманта, а не равноправан саставни део сложенице“ (Исто: 40).

4.3. На то да у сложеним речима типа „русск. *вог-о-нос*, латинск. *agr-i-cola* ‘землоделец’ или немек. *Übung-s-platz* ‘площадка для занятий’“ нема некавог „спојног гласа“ нити „интерфикса“, већ да оно што се у граматографији представља као спојник припада, у ствари, првом делу сложенице, – експлицитно указује Плунгјан: „единицам типа ‘соединительных гласных’ нельзя приписать никакого самостоятельного, и, в соответствии с базовыми принципами морфемной сегментации, они не могут быть отделены от соответствующих корней“ (Плунгян 2009: 98). Суд који следи у суштини одговара поменутој Бабићевој претпоставци: „*вогo-* – это алломорф корня *вог-* выступающий в особой позиции (перед другим корнем); иными словами, это морфологически связанный вариант субстантивного корня. Тем самым, интерфикс может претендовать в лучшем случае на статус морфоида, но не полноценной морфемы“ (Исто).

Дакле, оно *југо-, зло-, море-, оче-, очи-, цейи-* као први део сложених речи (тј. у први део сложених основа) представља аломорфе – форме којима се обележава семантички недистинктиван облик живота несамостално (детерминативно, нереперенцијално) употребљене коренске јединице (в. Kristal 1988: *alomorf*).

5. Намеће се питање зашто се баш *o* и *e*, вокали који су у морфологији српског језика препознатљиви као неутрумско граматичко обележје, појављују као

10 Цитирани став Бабић не формулише као „тврдњу“, већ као могућност („Може се сматрати да...“, Babić 1986: 30) коју сам практично не прихвата, тј. не примењује је. У анализи сложених речи он се држи дефиниције: „Dvije se osnove najčešće povezuju tako da se prvoj dodaje spojni formant *-o-*, *-e-* ili *-i-* [...]. Taj se spojni formant naziva spojnik.“ (Babić 1986: 30) – дате пре цитиране претпоставке.

најчешће формативно обележје првог дела двотематских речи? Како смо видели, И. Клајн је изнео претпоставку да је то *о* „имало узор и ослонац у флексионом -*о* (у средњем роду именица, придева, заменица, чему је могло допринети и његово присуство у падешким наставцима -*ом*, -*ој*, -*ови* и у присвојном -*ов*)“ (Исто: 26).

По свему судећи, то формативно *о* (*/ е*) се заиста најпре може разумети ако се повеже са статусом неутрума као елемента трочлане категорије рода, и то под условом да се род раздвојено посматра као: (1) лексичкосемантичка и референцијално-граматичка категорија (тзв. природни род¹¹ и моција рода), (2) класификациона граматичка категорија (родови именица у језику, тзв. граматички род), и, најзад, као (3) флексиона (референцијално-конгруентна) граматичка категорије (по роду променљиве придевске јединице). Природа неутрума и других чланова категорије рода у језику открива се онда када се та категорија посматра као јединство три вредносно различита елемента, а не као јединство три елемента са равноправним статусом. Јер, нигде у свету, па ни у језику, јединице у истом статусу не могу чинити структурну целину: основ (и услов) постојања сваке, па и језичке структуре су неједнаке вредности (неједнак положај) елемената који је чине. По свему судећи, организациони модел елемената рода у језику одговара моделу организације читавог језичког система: читав систем и сви његови подсистеми почивају на трочланим структурама организованим тако да системске вредности једног дела структуре произилазе из његовог положаја у датој структурној целини, при чему се силогистички облик типа **одређено|неодређено**–неутрално (нпр. *ово|оно–ишо*) указује као темељни организациони образац (о томе у Радић 2013).

5.1. Ако пратимо однос род именица – пол њима именованих бића, тј. ако именички род посматрамо са лексичкосемантичког аспекта, показује се да је добар део таквих назива организован у трочлане структуре чији делови стоје у односу **одређено|неодређено**–неутрално: **женско|мушко**–неутрално (*жена | човек – дете, кошуша | јелен – лане, мечка | медвед – мече*), или, **мушко|женско**–неутрално (*мачак | мачка – маче, ован | овца – јаџње, џеџао | кокошка – пиле*).¹² Позицију (2) **неодређено** заузима члан структуре који живи на највишем нивоу општости (назив јединке мушког или женског пола истовремено је и назив врсте: *човек, јелен, медвед; мачка, овца, кокошка*), што уз неосетљивост на податак о полу подразумева и општу (нереференцијалну или неодређено референцијалну) примену; ово (1) **одређено** је члан структуре који носи семантички утврђен податак о полу (*кошуша* – ‘женско’, *мачак* – ‘мушко’), обично подразумева одређену референцију и нема могућност да се уздигне на највиши ниво општости; док ово (3) неутрално подразумева „не-род“ (назив неутралан на податак о полу), дакле, не трећи род као „средњи“ (тип *мало|велико–средње*), већ трећи елемент категорије рода неутралан на разлику која окупља бинарне опозите (в. Радић 2006, 2010а).

11 Ови термини спадају у групу грубих грешака које су стари Латини направили на самим почецима развоја граматичке мисли. По свему судећи, те грешке су дошле као последица мешања родова речи (исп. *глаголски род*, а не само именички) и родова ствари (хијерархијско устројство родова и врста у логици), и уз то мешања рода именица са полом као биолошком карактеристиком означеног бића (поред термина *природни* и *граматички род* исп. и термин *општи род*); о томе у Радић 2010б.

12 Граматичком термину „средњи род“ више пажње смо посветили у Радић 2006. Односом рода у природи, логици и граматички, а посебно односом рода у језику, на једној, и рода и пола у природи, на другој страни, бавили смо се у Радић 2010а, 2010б и 2010в.

Тип разлике између одређеног и неодређеног члана оваквих структура говори да и сами опозитни парови на унутрашњем (логичком) плану образују трочлане структуре истог типа (*жена* | *човек* – човек, *ован* | *овца* – овца). Управо на таквом структурном односу почивају и (релацијско-)атрибутивни називи лица типа *кума* | *кум* – кум (исп. *кума* | *кум* – *кумче*), *учишћељица* | *учишћељ* – учитељ, *глумица* | *глумац* – глумац, *судиница* (/суйкиња) | *судија* – судија; као и *грађанка* | *грађанин* – грађани, *Српкиња* | *Србин* – Срби, *рођака* | *рођак* – рођаци, *суируга* | *суируг* – супружници и сл. Овде промена (моција) рода долази као говорна (граматичка) реакција на пол референтног лица: *учишћељица* увек представља лице женског пола, док *учишћељ* значи ‘мушкарац учитељ’ само кад подразумева одређену референцију или се мисли у пару са *учишћељица*.

Насупрот несталном месту опозита ‘мушко – женско’, условљеном мноштвом различитих семантичко-прагматичких фактора, положај неутрума остаје увек исти: то је члан структуре који је потпуно неосетљив (неутралан) на семантички податак о полу, те и базично асемантичан члан категорије именичког рода.¹³ Могуће је да се управо тим особинама – апсолутна асемантичност и неучествовање у моцији рода – може објаснити појава да су као неутруми обликоване многе именице које карактерише слаба осетљивост на разлику између референцијалне и неререференцијалне примене (исп. *небо*, *море*, *сунце*, *јушпро*, *злашто*, *дрво*). Полазећи од овог, сасвим логичном изгледа могућност да *о* (*е*) долази и као назнака за било коју неререференцијално (или и несамостално) употребљену семантичку јединицу: *брзо* *ишице*, *брзoйис*, *кумоклепштво*, *кумови* („општа“ множина), с *кумом* (друштво) и сл.

5.2. Када пак именице посматрамо као речи датог језика и бавимо се к л а с и ф и к а ц и ј о м р е ч и к а о р е ч и, тј. трагамо за критеријем на основу кога се издвајају родови (најопштији типови) именица, ту се у српском језику најпре и најлакше издвајају именице које у своје завршетку имају вокал *о/е* и доследно им својствену формалну једнакост номинатива (Н) и акузатива (А).¹⁴ У савременом српском језику насупрот њима стоје именице тзв. *а*-парадигме, тј. именице у којима се разлика Н – А јд. увек обележава формалним средствима (Н *овица* – А *овицу*, „III врста“ или „именице ж.р. III врсте“), и именице са *-ø* морфемом, које се у „мушки“ или „женски“ род сврставају у зависности од деклинационих обележја.¹⁵ У погледу односа Н – А, обе деклинационе врсте (именице м.р. I врсте, и IV врста, тј. именице ж.р. IV врсте) карактерише појава њихове формалне нејед-

13 Привид је да сам неутрум носи семантички податак ‘младо’ / ‘мало’ / ‘младунче’, тј. да је то основа „средњег рода“: логика структурних односа налаже да називи младунаца, бића у чијем одређењу полна разлика мора бити небитна јер нема никакаво прагматичко дејство (а уз то је не прате ни лако уочљиве физичке разлике), – задобијају неутрумске форме (исп. *брашаница* | *брашанац* – *брашанче*). Савремени српски језик показује да на семи ‘незрела јединка’ почивају неизведене (*дете*, *јагње*, *шле*, *шеле*, исп. *беба*) или изведене неутрумске именице (*младунче*, *кумче*, *паче*, *маче*, *куче*, *зече* и сл.), неподводиве под моцију рода. (Овом приликом остављамо по страни могуће неједнако порекло завршног *-че* у наведеним примерима.)

14 На основу посебних, а у суштини небитних критерија, те се именице у граматикама обично сврставају у две врсте: у „I врсту“, заједно са именицама м.р. на *-ø*, и у „II врсту“, која се као посебна (само неутрумска) врста издваја не на основу номинативног завршетка или разлика у падежним односима и наставцима, већ само на основу тога што њихове зависне падеже прати проширење основе (*дете*, *детеша*; *име*, *имена* и сл.).

15 То у наше време, у књижевном језику који многе дијалекатске разлике препознаје као књижевнोजезичке варијације, условљава појаву да се иста именица сврстава у различите родове (нпр. *зимзелен*, *израсић*, *шрулеж* се одређују као именице м.р. и ж.р., в. Радић 2010в).

накости (Н човек – А човека; Н маџи – А маџер), или формалне једнакости (Н *кајуџи* – А *кајуџи*, Н *ствар* – А *ствар*).¹⁶

Поново можемо констатовати да је неутрумским именицама, за разлику од именица м. и ж. рода – које карактеришу разнолике номинативне форме (исп. *жена*, *кћи*, *памеј*; *човек*, *Никола*, *Марко*), пропустљиве парадигматске границе и парадигматски обрасци зависни од (прагматичко-)семантичких разлика, – својствен изразито висок степен граматичке „правилности“, што се такође може разумети као одраз асемантичности неутрума.¹⁷

5.3. Кад се род посматра као флективна категорија, тј. као конгруенцијски (*сив* капут, *сива* марама, *сиво* одело) или референцијално (*дошао* си, *дошла* си, *дошло* је) условљено обележје по роду променљивих придевских речи, показује се да устројство категорије рода ту почива на односу **обележена** | **необележена** – неутрална вредност: ж.р. се препознаје као члан увек обележен истом јединицом (нпр. *леј-а* / *леј-а*, *Петров-а*, *школск-а*, *наш-а*, *св-а*, исп. *он-а*), м.р. као необележен или обележен члан (*леј-ø* / *леји*, *Петров-ø*, *школск-и*, *наш-ø*, *с(а)в-ø*, исп. *он-ø*), док се неутрум издваја као члан коме одговарају два недистинктивна, позиционо условљена обележја (*лејо* / *лејо*, *Петрово*, *школско*, *наше*, *све*, исп. *он-о*).

За разлику од придевских речи м. и ж. рода, чије деклинационе форме карактерише смена формалних обележја (*леј-а*, *леј-е...*; *леј-ø*, *леј-øг...*), неутрумско -о и -е бива саставни део већине јединских падежних наставака (*леј-о*, *леј-ог...*; *наш-е*, *наш-ег...*, – свих сем инструментала), те би се и данас могло посматрати као саставни део неутрумских основа (*лејо*, *лејог*; *наше*, *нашег*). То је показатељ још једне, чисто формалне неутралности овога члана структуре: **женски род** | **мушки род** – неутрум.

6. Ове доследно неутралне позиције неутрума обезбеђују томе члану рода мноштво различитих системских функција у језику, и вероватно је да би се свака од тих функција могла препознати као одраз његових неутралних позиција у наведеним структурама. Навешћемо само неке од најлакше препознатљивих функција, међу којима су и оне које се у науци само подразумевају: обележје придевских речи у безличним и обезличеним реченицама (*загрмело* је, *сјавало* му се, некад се *лејо* живело); обележје именица које су по пореклу поменичени придеви а значе нешто не-јединично (*добро*, *зло*, *којно*, *злашћо*); обележје именички употребљених придева (*Бело* ми *пред* очима); обележје категоријалних речи *ко|шћо* и деиктика *ово|оно-ћо*, неосетљивих на разлике у природи ствари (*То* је слика / портрет / мој син / моја кћи / моје дете / ништа), обележје универзалног *све*, итд. Речи *ко*, *шћо*, *ово*, *све* и сл. су јединице које су неосетљиве на род и у њима завршно *о* (/ *е*) није знак неутрума, већ знак за „не-род“ (или „над род“).

6.1. Посебно ћемо издвојити појаву да неутрумска формална средства долазе као обележје прилога, што је функција која би, чини се, најпре могла помоћи

16 О критеријима граматичке класификације именица у лексикографији (и граматографији), а посебно о мешању рода имена и пола именованих ентитета, в. Радић 2010в.

17 Поларизам неутрума (средњег рода), на једној, са м. и ж. родом на другој страни, свакако је повезан са постављањем основних разлика у предметном свету, што се везује за праиндоевропску епоху. Ту разлику А. Меје (1965: 105) формулише као „род ствари“ (*средњи* род) || „појмови рода бића“ (*мушки* и *женски* род). Појава да „мушка“ или „женска“ граматичка обележја у индоевропским језицима имају и многе именице које не припадају „појмовима родова бића“ по правилу се објашњава као продукт анимистичке свести праиндоевропског света. Чини се, међутим, да би се све функције рода у језику пре могле извести (објаснити) из структурних односа делова логичке (силогистичке) форме у којој су морале бити утемељене те првопостављене разлике (*femininum* | *maskulinum* – *neutrum*), в. т. 5.1.

да се разуме смисао учешћа истих тих средстава у обликовању првог дела сложене речи. Прилози су, наиме, речи које стоје уз глаголе (*мно̀го спава*), придеве (*мно̀го добар*), друге прилоге (*мно̀го дуго спава*), те уз именице које значе нешто не-јединично (*/ протезно*) или су у множини (*мно̀го цвећа / брашна / деце / људи; мно̀го јабука / мушкараца / жена*). Кад стоји уз глаголе, придеве и прилоге, та реч није (и не може бити) усмерена на предмете (ванјезички ентитет који се означава именицом или назначавача личним обликом глагола), већ је усмерена на значење речи уз коју стоји. Функција начинских прилога је да нијансирају (прецизније представе, степенују) радњу означену глаголом (*лејо / гласно / црегласно / тихо / прејтихо / лоше си певао*),¹⁸ и то тако што нијансирају значење саме речи, тј. глагола *певати*.

Да су те речи усмерене на значење јединице уз коју стоје, а не на нешто изван ње, посебно се јасно види када се прилози упореде са придевима. Наиме, основна разлика између придева и прилога садржана је у томе што је придев усмерен на предмет представљен именицом уз коју стоји, док је прилог усмерен на сам придев или глагол, тј. на њихово значење. Примера ради, придев *жуи* у *жуи* *цвети* или *жуи* *лишће* не тиче се значења именица *цвети* и *лишће*, већ ванјезичких ентитета званих ‘цвет’ и ‘лишће’,¹⁹ као што ни придеви *леј* / *чијак* / *нечијак* *рукойис* нису усмерени на значење именице *рукойис*, већ на „слику“ одређеног рукописа, тј. на предметност појма *рукойис*. Супротно овом, прилог *мно̀го* у спојевима *мно̀го* *пише* и *мно̀го* *леј* *рукойис* нема ниједну додирну тачку са Х-лицем које *пише* нити са „предметом“ зв. *рукойис*, већ само са значењем глагола ‘писати’ и придева ‘леп’ (исп. сложенице *рукойис* и *машинойис* и синтагме са прилошки употребљеним јединицама *пише* *руком*, *пише* *на машини* / *машином*). То се, поред осталог, показује и у чињеници да иста реч уз придев и прилог значи степен (*мно̀го леј*, *мно̀го лејо*), а уз глагол и именицу меру (*мно̀го пије*, *мно̀го сива*; *мно̀го цвећа*, *мно̀го прозора*).

Ово говори да би се у сложеници *плавозелен* формативно обележје прве јединице најпре могло протумачити као назнака да је семантичка јединица ‘плаво’ усмерена на значење јединице ‘зелено’ (*плаво*→*зелена* боја) а не на боју ванјезичког ентитета (*плав* и *зелен*, тј. *плаво-зелен* → предмет). О блискости семантичке функције првог дела сложене речи са функцијом прилога сведочи колебање у начину писања спојева типа *горенаведени* (*/ горе наведени*) или *свећилоплав* (*/ неправилно свећило плав*), који заузимају добар део простора у нашим правописним речницима (в. нпр. ПСЈ 2010).

Предмета се, у извесном смислу, тичу прилози који долазе уз именице, али је и та веза условљена категоријалним типом самог предмета, што је истовремено и категоријални тип таквих речи-појмова (*мало брашна / хлеба / земље / ваздуха / лишћа / људи*). Чињеница да прилог у српском језику увек тражи форму генитива (*мно̀го брашна / жена / листова / јабука*) говори да уз именице прилози, у ствари, координирају са тзв. деоним генитивом: дељивост квантитативних предмета се назначавача падежом (*мало ваздуха*), а уз не-квантитативне појмове (по себи недељиве јединице) и обавезним обликом множине (*мно̀го голубова*).

18 Остављамо по страни прилоге за време и место, који су усмерени на прецизирање вредности изражених граматичким средствима (прилози за време), или су усмерени на ситуативни потенцијал процеса означених глаголом (прилози за место).

19 Ово показује колико су погрешне дефиниције придева као речи „које стоје уз именицу и ближе је одређују“: придеви ближе не одређују именицу, већ предмет (ванјезички ентитет) означен именицом.

6.2. Чини се да и ово мало илустрација довољно јасно сведочи о у суштини једнаком положају прилога и првих делова сложене речи: и једна и друга јединица су као детерминативи усмерене на значење надређене им јединице са којом чине једну семантичку целину. Дакле, ово *o* (*l e*) у сложеним речима долази као знак да дата семантичка јединица није усмерена ни на шта друго до на значење надређене јој јединице која се у сложеници поставља на друго место. Вероватно је да се управо овако, као знак да семантичка јединица није усмерена на неки изванјезички предмет већ на значење друге семантичке јединице у низу, могу разумети и тзв. императивне сложенице. Наиме, чињеница да форма императива (нпр. *вуци*) подразумева неференцијалност и неосетљивост на разлике у лицу (стварна заповест се упућује само другом лицу) и времену (императив је глаголски начин), – разумљивом чини појаву да се управо та глаголска форма (као аломорф, а не као императив – *јомози* Боже, или оптатив – *јомози* Бог → *јомозбог*) појављује у функцији првог дела сложене речи (*вуцибатина*).²⁰

6.3. Све ово мора бити повезано са аутоматским језичким механизмима који су у функцији елиминације помисли да је дата семантичка јединица употребљена референцијално, у функцији коју може имати као самостална реч. То објашњава појаву да уместо завршног *e* ило *o* код самосталних речи (*биље*, *поље*, *срце*, *око*, *очи*; *средње*, *задње*) у несамосталној употреби истих семантичких јединица неретко долази њихов алтернант (*биљојед*, *пољопривредник*, *срцолик*, *очевиџан*, *средњовековни*, *задњонечани*) и да у слагање улазе „скраћене“ или „редуковане основе“, нпр. *висораван* (: висок), *сладолед* (: сладак), *дубодолна* (: дубок) (в. Клајн 2002: 29–30, 65), као и чисте падежне основе или чисте коренске јединице (нпр. *имендан*, *зимзелен*).²¹

6.4. У суштини, први (одредбени) део сложене речи долази као нагвештај подређене идеје, а не као јединица повазана са речју одређене врсте. Примера ради, први део речи *шойловод* или *шойломер* носи несамосталну идеју ‘топло’, а не вредност особине одређеног предмета (*шойло* време) или одређену (поименичену) вредност *шойлоша* (исп. Клајн 2002: 29). То говори да се односи међу деловима сложене речи у в е к одређују „према њиховом значењу (унутрашњим, а не спољашњим обликом)“ (в. т. 2.3).

По много чему изгледа спорна граматичарска пракса да се коренске морфеме као делови сложених (и изведених) речи посматрају као јединице које треба везати за одређену врсту речи.²² Такви поступци показују да се коренске мор-

20 У првом делу императивних сложеница Р. Маројевић види „окамењени облик императива трећег лица једине у оптативном значењу“ (према Милановић 2012: 194) и објашњава да се оптативно значење у даљем развоју изгубило а императивно *-и* прерасло у интерфикс (према Исто). О другачијим тумачењима таквих сложеница и статуса елемента *и* в. Клајн 2002: 83–84.

21 Исп. битно другачије тумачење ова два последња и других њима сличних примера у Клајн 2002: 29–30. У савременим тумачењима творбе речи готово се редовно пренебрегава дијахрони аспект, који творба речи нужно подразумева: лексички систем једног језика већим делом чини оно што је некад створено, а мањим оно што се „сад“ твори.

22 Заједничка функционално-семантичка карактеристика коренско-основинског дела изведених и првог дела сложених речи је та што ти делови у односу на јединицу која иза њих следи (суфикс или други део сложене речи) обично имају детерминативну (одредбену, ограничавајућу) функцију. Још је Белић указивао на то да, изузимајући речи субјективне оцене, основа у изведеним речима увек има детерминативну, а суфикс „у правну или главну функцију“ (Белић 1949: 114). Учешће чистих корена у изведеним речима омогућава чињеница да је суфикс везана морфема, што је довољан знак да семантичка јединица у основи речи (коренска морфема) мора имати функцију да прецизира (ограничи, одреди, семантизује) оно што се категорисе датим суфиксом (исп. *дуб-ина*, *Дуб-ица*, *дуб-ок*, *дуб-ин-ски*, *дуб-и-ши* : *дубодол-ина*).

феме посматрају као да су „делови говора“ (= „врста речи“),²³ а не да су делови речи. Они указују на превид чињенице да се и формације типа *бело* као одређе-на „врста речи“ препознају тек онда кад се примене као самосталне речи, са могућом придевском, именичком и прилошком реализацијом (*бело плаћино, бело ми пред очима, гледа ме бело*). Ако пак стоји (мисли се) изван реченице и изван икакве друге везе, то *бело* је реч-појам: не придев већ име за „боју“ (исп. именице *добро, зло*). Супротно овом, кад је део сложене или изведене речи (*белоушка, белосветски, белобрад, белина, белац, белећи, белићи*), то ‘бел(о)’ је чиста семантичка јединица која не може припадати ниједној врсти речи. На такав статус одредбеног дела речи имплицитно указује и учење да спојни вокал потиче из оног времена када нису били развијени граматички системи који су, поред осталог, преузели и улогу формирања (формалног уобличавања) врста речи. Како ћемо видети, полусложене речи савременог језика нам говоре да би било умесно казати да је први део сложене речи као везана семантичка јединица нужно неосетљив не само на флексију, већ и на разлике између врста речи као језичких јединица и делова говора.

6.5. Укореењена пракса да се коренске морфеме као делови сложених (и изведених) речи повезују са речима као врстама²⁴ показује да се није ваљано усвојило античко упозорење да делови „имена“ (речи које саме нешто значе, а не изражавају време), „узети самостално, немају одређена значења, јер у сложеним речима не служимо се њиховим деловима као онаквим који и сами за се имају значење; на пример: у имену Теодор (Божидар) дор нема никаква самостална значења“ (Poet. 89–90). Друкчије речено, јединица која живи као реч са одређеним значењем, на унутрашњем је плану битно другачија од исте те јединице употребљене као део (први или други) сложене речи.

7. Да формативно *о* није само реликт старијег стања у граматици (по пореклу стара основа која се функционално преобразила у спојни вокал), већ живо средство за уобличење семантичке јединице која се не употребљава самостално већ као подређен градивни елемент сложене речи, понајбоље показују полусложени и сложени придеви који се у савременом српском језику граде од семантичких јединица истога типа:

(а) *књижевно-језички* (: *књижевни* и *језички* преглед, приступ), *плаво-зелени* (*плаве* и *зелене* боје); *српско-шурски* (*српски* и *шурски* речник, споразум, рат), *вардарско-моравски* (долина Вардара и Мораве, тј. *вардарска* и *моравска* долина);

(б) *књижевнојезички* (: *књижевни језик*), *лужичкосрпски* (: *Лужички Срби*), *стараоградски* (: *стари град*), *илавозелена* (нијанса зелене боје), *зеленоплава* (нијанса плаве боје) и сл.

23 Античком термину *делови говора* аналоган је термин *врста речи* у нашој (и не само нашој) граматици. Та два термина се углавном тумаче као синоними, иако је само по себи јасно да они морају подразумевати битно различите критерије у класирању речи. Још је Белић указивао на то да „у називу ‘parties du discours’ француског и других језика има много више правог смисла него што се то обично мисли“ (Белић 1998: 49), запажајући да би се све „деиктичке речи“ (прилози, свезице, предлози и заменице) српскога језика морале „сматрати по значењу као знаци одломака нашега говора“ (Исто: 349), тј. „не врсте речи већ ‘parties du discours’“ (Исто: 105). Јер, ово „врсте речи“ подразумева постојање посебних градивних средстава по којима се врсте речи разликују не само у говору, него и изван говора, у језику (нпр. *шрчаши* : *шрчање*, или придев *дуг*, ж.р. *дуга* : именице *дуга* и *дуга*).

24 На том се критерију заснива већина граматичарских класификација сложених речи (исп. нпр. поделу „детерминативних сложених ријечи“ у Живановић 1904: 183–189).

Наиме, ако је неспорно да *о* долази као знак несамосталности употребе првог дела полусложене речи, мора бити неспорно да исти тај елеменат исту функцију има и у сложеним речима. Двочланост полусложених речи (непостојање спојног вокала) најбоље одражава начин писања (*црно-бело*, а не *црн-о-бело*).

7.1. У полусложеним речима по правилу имамо повезивање две јединице у напоредном односу (повезаност се назначава формом прве јединице), и то повезивање две јединице које долазе као репрезентанти два раздвојена, али функционално повезана ентитета: *плаво-зелен / зелено-плав* (мајица, застава и сл.) подразумева непосредан спој (не помешаност боја, већ функционално јединство две различите боје) плавих и зелених поља или шара на једном предмету; *српско-шурски / шурско-српски* (речник, рат, споразум) представља два ентитета у функционалном јединству, али са јасним границама између оног што представља атрибут *српски*, и оног што се представља са *шурски*.²⁵ Тако је са свим наведеним, али и са свим другим речима чије полусложено писање не долази као знак за граматички нерегуларну синтаксичку везу (као *ђул-баклава*, *узор-мајка*, *аушо-пуш*), већ из референцијалносемантичких разлога.

По свему судећи, само се тако повезане семантичке јединице с пуним правом могу назвати напоредним (или „копулативним“): само је код њих логички могућа замена места саставних делова (*плаво-зелени / зелено-плави* дрес, *српско-шурски / шурско-српски* договор), и само код њих та замена не подразумева нову реч (исп. лична имена типа *Мирољуб*, *Љубомир*; *Драгољуб*, *Љубодраг*) или ново значење (исп. *плавозелен*, *зеленоплав*). Подразумева се да двојак ред речи каткад може сигнализирати разлике у распореду ентитета које те речи представљају (нпр. *српско-шурски*, *шурско-српски* речник).

Основна разлика између оваквих сложених и полусложених придева долази отуд што се први изводе непосредно од именичких синтагми или од напоредно сложених имена (*књижевноисторијски* ← књижевна историја, *лужичкосрпски* ← Лужички Срби, *босанскохерцеговачки* ← Босна и Херцеговина), док се код других подразумева посредовање изведених придева у напоредном односу (*књижевноисторијски* ← књижевни и историјски ← књижевност + историја; српско-турски ← српски и турски ← Срби + Турци, *босанско-херцеговачки* ← босански и херцеговачки ← Босна + Херцеговина). У првом случају однос појмова је 1 : 1 (*књижевнојезички* : књижевни језик), а у другом 1 : 2, односно, два у једном : два (*књижевнојезички* : књижевни и језички приступ).

7.2. Сличан (напоредни) однос делова не карактерише ниједан од примера којима се у граматицама илуструју тзв. напоредне (/ координативне, копулативне) сложенице.²⁶ Значења сложених речи типа *јуџоисток*, *глухонем*, *сипародревни*, *драгољуб* и сл., којима Стевановић (1975: 409) придодаје и књишку кованицу *српскохрватски*, говоре да њихови делови заиста не стоје у напоредном односу. Наиме, *јуџоисток* (и *јуџоисточни*) није копулативна сложеница јер не значи „и јуж-

25 Суштину овако сложених придева не мења то што се каткад, и то по правилу из разлога повезаних са административно-политичким одлукама да се две целине споје у једну, пишу као једна реч (Чехословачка : Чешка и Словачка, *босанскохерцеговачки* : Босна и Херцеговина, *косовскометохијски* : Косово и Метохија).

26 За „координативне сложене ријечи“ Ј. Живановић (1904: 183) констатује да их „има мало у језику и тумаче се кад се између једне и друге дода и на пр.: *сипармали*, тј. *сипар* и *мали*“. Како ћемо видети, сличне констатације се понављају и у већини каснијих тумачења сложеница типа „*галовран*, *жљеудно*, *драгољуб*, *сјеверозапај*, *јуџоисток*, *сјевероисток*, *глухонијем*“ (Исто).

ни и источни“²⁷, како те речи тумачи Белић (1949: 110).²⁷ Значење речи *југоисток* није нова (трећа) вредност која настаје као збир два засебна и равноправна значења (тип ‘лева ципела’ + ‘десна ципела’ → ‘ципеле’), већ трећа вредност као средња: ‘смер, јасно неодредив део између истока и југа’. Дакле, не „и јужни и источни“, већ ‘ни јужни, ни источни’, тј. *југоисточни* као нешто треће. Реч *југоисток* је по односу значења саставних делова и сложенице исто што и *плавозелена* ‘између плаве и зелене; ни плава, ни зелена боја’.

Из сличних разлога се ни *џлувонем* не може посматрати као напоредна сложеница: да ово *џлувонем* не репрезентује две напоредне (независне) појаве (особине), већ однос узрока као неодређене (неманифестне) и последице као одређене (манифестне) појаве (‘нем због тога што је глум’), говори след јединица у сложеној речи (не **немоглум*, већ само *џлувонем*). Дакле, делови речи *џлувонем* не носе „по половину“ њеног значења (в. Клајн 2002: 37), већ подразумевају јединство узрока и последице (то је такође егзо-, а не ендоцентрична сложеница).

Исти поредак (подређена + надређена, или неодређена + одређена јединица) подразумева и сложеница *југоисток*, те ни у том случају надређена јединица не може бити на првом месту (**истикојуг*): ово *исток* (и *запад*) је у односу на оно *југ* (и *север*) одређена вредност (лако се и прецизно одређују по смеру „кретања“ сунца), док су *север* и *југ* зависни од „линије“ *исток – запад* и без нарочитих помагала нису јасно одредиви.

7.3. Од свих сложених речи којима Стевановић (1975: т. 497)²⁸ илуструје тзв. напоредне сложенице, само би се за књишко *српскохрватски* / *хрватскосрпски*, и то на основу идеолошки конструисаног и плански ученог значења, могло рећи да је било напоредна сложеница. Учило се, наиме, да *српскохрватски* / *хрватскосрпски* (језик) треба схватати као језик „који је заједнички Србима и Хрватима, српски колико и хрватски“ (РМС: *српскохрватски*, -а, -о; исп. *хрватскосрпски*, са два акцента). Имплицитно нам је показивано и то да овде примат има јединица која се постави на прво место: назив *српскохрватски* је коришћен у Србији и

27 Сложенице *југоисток*, *свероисток*, *југозапад* и *северозапад* се као једине потврде за „координативне ендоцентричне сложенице“ доносе у Бјелаковић 2013 (49–50), уз тумачење да се „њихов координативни однос остварује на основу равноправног односа сложених делова који означавају ‘правац између наведених страна света’“ (Исто: 50). Све остале ендоцентричне сложенице из посматране термиолошке сфере се препознају као субординативне, какве су и све егзоцентричне сложенице.

28 Поред властитих имена (*Миодраг*, *Милидраг*, *Љубодраг*) и фитонима *драгољуб*, сачињених од блискозначних тематских јединица, Стевановић (1975: 409) у ту групу укључују и сложенице настале као спојеви антонима (*даниноћ*, *брајсесира*, *бабадевојка*, *стармали*), синонима (*стариодревни*, исп. пример *галовран* у фус. 25) и назива у пракси повезаних предмета (*сохлебник*). Њима Клајн (2002: 33) придодaje и заменичке спојеве *кайка*, *ишошца*, *шамо-амо*, бројни спој *пет-шест* и редупликацију *разноразни*. Изузимајући спојеве са копулом и (*даниноћ*, *сохлебник*), уз фитоним *брајсесира* у коме се та копула подразумева, у свим осталим примерима први део има детерминативну функцију или на неки други начин (положајем, формом) подређену вредност. Наиме, ако ово *кайка* упоредимо са спојевима два различита категоријална израза (нпр. *како кад*, *како ко*), схватићемо да редупликација подразумева неутрализацију упитности (*кайка*, *ишошца*, *гдегде*), без модификације категоријалног приступа карактеристичног за спојеве типа *како кад*. Дакле, у овом *кайка* (‘понекад’) прво *кад* има функцију да друго *кад* сведе на чист категоријални израз, тј. да му одузме упитност као прирођену му прагматичку вредност. Само по форми (не и по вредности) је напоредно чак и диј. *кадицад* ‘одавно’. Ни сложеница *стармали* не значи „*стар* и *мали*“, како је тумачи Живановић (1904: 183), већ ‘мали, а понаша се као да је стар’. Делови *стар* и *мали* нису у саставном већ у супротном односу: као први сложенички члан (видски неутрализован, исп. *стар* : *стар*, *стари*), ово *стар*- има детерминативну функцију у односу према *мали*.

другим срединама, а његов синоним *хрвајскосрпски*, ако је уопште и коришћен, само у Хрватској (исп. *србокroatистика*, не и *кroatисрбистика*).

Да то у српском језику не може бити тако, тј. да је след подређена + надређена или неодређена + одређена вредност општи закон у творби сложених речи (у творби уопште, али и у српском језику као целини, исп. *плав цвети, наше време, много добар, много ради, цар Лазар*), одавно је упозорио и исцрпно аргументовао Скендер Куленовић у трактату под насловом „Име језику“.²⁹ Усмеривши се на анализу могућих значења сложенице *српскохрвајски* (на страни сковане) у језику који именује, Куленовић разоткрива читав механизам творбе сложених речи у „српскохрватском“, тј. српском језику.

7.3.1. Сложеницу *српскохрвајски* најпре пореди са онима типа *шамномодар*, и као телентован песник, са изразито високим степеном освешћеног осећаја за ред и поредак у своме језику, долази до налаза да у сложеницама тога типа други део „придјева [...] игра улогу назива основног значења, а први [...] улогу модификаџора основног значења“ (према Ковачевић 2011: 48). Из тог налаза произилази закључак да *српскохрвајски* „може, по тој природи, значити с а м о хрватски језик у српској модификаџији“ (према Исто: 48-49), и обрнуто, да би *хрвајскосрпски* могло значити ‘српски језик у хрватској модификаџији’.³⁰

7.3.2. У даљем току анализе придев *српскохрвајски* се упоређује са придевима који се изводе од придевско-именичких синтагми, типа *лужичкосрпски* (: Лужички Срби). То поређење показује да „придјеви *српскохрвајски* и *хрвајскосрпски* нису могли, по самој структури оваквих придјева, бити изведени ни од чега другог него од нонсенса: *Српски Хрваји* и *Хрвајски Срби*“ (према Исто: 49).³¹

7.3.3. У следећем кораку, али сада претежно логичким аргументима, Куленовић оспорава и ваљаност предлаганог полусложеничког назива *српско-хрвајски* / *хрвајско-српски* језик, заснованог на учењу о двојној припадности (или и двојном пореклу) једног језика („језик Срба и Хрвата“). Тај део своје „бриљантне аргументације“ (Ковачевић 2011: 49) Куленовић отпочиње запажањем да је у „именима језика присвојно значење придјевског дијела деложирано (оставља му се само један собичак за привремене боравке)“ (према Исто), те да у нашем поимању језици постоје као „самосталне егзистенције“ – „као *шај* и *ишај*, а не *шога* и *ишога* народа језик“ (према Исто). Оним *француски, енглески* или *српски* језици се, дакле, не категорички као *чији*, већ као *који* (и *какав*) језик, што говори да су ти придеви фактички поименичени и да живе као властита имена

29 На тај Куленовићев рад, објављен 1957. године, у више је наврата скретао пажњу М. Ковачевић – последњи пут у раду писаном поводом последње одлуке о задржавању српскохрватског имена Речника САНУ (Ковачевић 2011: 48-50). Колико ми је познато, у студијама посвећеним творби сложеница и у граматицама српског језика нема одјека тих давно изнесених Куленовићевих увида.

30 Већином аргумената из овог Куленовићевог трактата послужио се Д. Брозовић у раду *Lingvistički nazivi na srednjojuznoslavenskom području* (2001) – где оспорава ваљаност свих варијаната назива сачињених од придева *српски* и *хрвајски* као „вишеstruko mnogoznačnih“, и залаже се за увођење назива *средњојужнославенски језик*, термина који би покривао „samo zajednički dijasetem ranga jezika“ (према Исто: 425). Кад је у питању сложенички назив, он понавља Куленовићев увид да „*srpskohratski* значи normalno ‘hrvatski na srpski način’, *hrvatskosrpski* пак ‘srpski na hrvatski način’, onako kao što *tamnoplav* значи ‘plav, ali na taman način’“ (према Šipka 2012: 424).

31 Пропративши ову Куленовићеву аргументацију, Ковачевић (2011: 49) запажа да су ти закључци, ма колико „изгледали карикатурални“, истинити „јер се у српско(охрватско)м језику сложенице не могу творити од независних него само од зависних синтагми“.

по себи јединствених „егзистенција“.³² Следећи овај налаз, Куленовић закључује да полусложеница *српско-хрватски* „може значити у првом реду [...] *двојни језик, језик-амалгам*, а тек потом: *језик Срба и Хрватиа*“ (према Исто: 50). У прилог овом закључку иде и то што је незамисливо да језик као бестелесан ентитет подразумева јединство делова типа *моравско-вардарска долина* (: долина Вардара и Мораве).³³

У закључку читавог трактата могло би стајати Куленовићево запажање да нема те „умјешности која би могла успјешно силовати језичку иманентност“ (према Исто: 49) и учинити да се суштина једне „самосталне егзистенције“ промени са добијањем новог, на страни скованог имена. Управо нас ово брани и од Куленовићеве ироничне опаске да су прихватањем имена *српскохрватски* Срби свету показали да „пристају да пишу хрватским језиком (само са мало српског кајмака при врху)“ (према Исто: 50).

Да науком о језику није владала мисао о постојању спојног вокала и да се по чисто формалном критерију сложенице типа *сѣармали* и *југосиѣочни* нису тумачиле као „стар и мали“, „и јужни и источни“, вероватно је да се не би могао конструисати ни образац тумачења речи *српскохрватски* („српски колико и хрватски“), која је увелико, на номиналном плану можда и неповратно, нарушила идентитет српског језика. След Куленовићевих аргумената и анализе изведене у овоме раду једнодушно указују на то да вокал *o* (*e*) у сложеним речима не долази као спојни елеменат већ као формативно обележје функције првог дела сложених (и полусложених) речи. Њиме се назначава да тај део има једну од три могуће функције: (1) вредност првог сложеничког члана се с ј е д и њ у ј е са вредношћу другог, семантички му надређеног члана (морфемска творба којом настају нове речи, типа *свешлојлав*, *самохран*, *дивокоза*, *риболов*, *злавобоља*, *биљојед*, *црногорица*, *југоисток*); (2) сложена основа изведене речи (придев, етник) као мотивну јединицу има синтагму која живи као израз једног појма (*лужичкосрпски* : Лужички Срби; *црногорац*, *Црногорац* : Црна Гора / Црна гора, *књижевнојезички* : књижевни језик, *средњовековни* : средњи век, *косовскометихијски* : Косово и Метохија),³⁴ (3) формативно *o* је знак тесне (функционалне) повезаности два на-

32 На исти начин, тј. истим средствима се често именују и државе, области, градови или сл. (категоријално исти појмови – квантитети као и *говор, језик*): *Француска, Немачка, Бугарска, Рашка* и сл. су властите именице (а не придеви) јер њихов животни оквир није *чија*, већ *која* – држава, област, град. По истим су моделима, али уз учешће иживљених језичких средстава, настајала и имена *Србија, Русија, Румунија* и сл.

33 Оспоравајући ваљаност полусложеничког назива, Д. Брозовић запажа да „*srpsko-hrvatski* i *hrvatsko-srpski* значи да се radi о два одијелена објекта, као што се примјериче каже да је полјска заставка *bijelo-crvena*, то јест гornја ploha bijela, doljnja crvena, као да је, рецимо, deklinacija hrvatska, a konjugacija srpska, ili obratno“ (према Шипка 2012: 424). Залагање за назив „*srednjojužnoslavenski*“, који би у „u genetској лингвистичкој, u obama nјenim ograncima, povijesnoporedbenom i osobito dijalektoloшkom“ (према Исто: 425) представљао један лингвистички ентитет, говори да је Брозовић прећутно прихватио и Куленовићев налаз да је у „именима језика присвојно значење придевског дијела деложано“. Увид да језик не може бити двојан („српско-хрватски“) и да се језици поимају као *који* а не као *чији* језик, морао је довести до знања да и стандардна „*novoшtokavština*“ мора бити део српског, или део хрватског језика. Само се тим увидом може објаснити Брозовићево одустајање од термина „*novoшtokavština*“ (: штокавски, тј. новоштокавски – српски дијалекат и на њему засновани стандардни варијетети), који подразумева разлику према чакавском и кајкавском (хрватски дијалекти), те и залагање за неологизам „*srednjojužnoslavenski*“ („*zajednički dijasisitem ranga jezika* [?]“).

34 Примери типа *косовскометихијски* (: Косово и Метохија, српска покрајина) одражавају двојност једне организационе целине, и као полусложено-сложени придеви стоје на прелазу између другог и трећег модела.

поредна придева (*српско-шурски* ← *српски* и *шурски*), при чему форма првог члана полусложене речи назначава да се оно што репрезентује тај члан не остварује самостално, већ у поларизованом односу (исп. *исток – запад*, *Београд – Ниш*) или у просторној, временској, сукцесивној (исп. *два-три*, *дан-два*, *данас-суштра*), функционалној и сл. вези са оним што репрезентује други полусложенички члан: *црно-бело* (← *црно* и (ли) *бело*), *књижевно-језички* приступ (← *књижевни* и *језички* приступ), *моравско-вардарска* долина (← *моравска* и *вардарска долина* / *долина Мораве* и *Вардара*).

Дакле, формативно *о* (/ *е*) увек долази као знак да прва семантичка јединица са другом јединицом представља нешто јединствено, тј. као знак доследно нерференцијалне примене прве семантичке јединице.

Цитирана литература:

Babić, Stjepan. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku. Nacrt za gramatiku*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1986.

Белић, Александар. Савремени српскохрватски књижевни језик. Други део: Наука о грађењу речи (1949). *Изабрана дела Александра Белића, том XIV*. Београд 2000, 92–213.

Белић, Александар. О језичкој природи и језичком развиту (књ. I). *Изабрана дела Александра Белића, том I*. Београд 1998, 13–392.

Бјелаковић, Исидора. Однос еноцентричних и егзоцентричних именичких сложеница у географској терминологији Срба 18. и 19. века (1783-1867). *Зборник Машице српске за филологију и лингвистику* LVI/1 (2013), 45–59.

Бошковић, Радослав. Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници (1936). *Одабрани чланци и расправе*. Титоград: ЦАНУ, 1978, 45–175.

ЕРСЈ: *Етимолошки речник српског језика*, св. 3. Београд: САНУ – Институт за српски језик, 2008.

Живановић, Јован. Сложене ријечи у српском језику. *Глас Српске краљевске академије* LXVIII (1904), 176–207.

Клајн, Иван. *Творба речи у савременом српском језику. Први део: слагање и префиксација*. Београд 2002.

Kristal, Devid., *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Beograd: Nolit, 1988.

Ковачевић, Милош. Незатворена питања српског језика. *Октоих* 1-2 (2011), 45–54.

Меје, Antoan. *Uvod u uporedno proučavanje indoevropskih jezika*. Beograd: Naučna knjiga, 1975.

Милановић, М. Александар. Бећковићев поетски опус као ресурс за истраживање сложености са инфиксом *-и-*. НССВД 41/3 (2012), 193–209.

Плунгян, В. А. *Общая морфология*. Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова. Филологический факультет. Москва 2009³.

Poet. Aristotel. *O pesničkoj umetnosti* (predgovor i objašnjenja Miloš N. Đurić). Beograd: Dereta, 2002.

ПСЈ: *Правопис српског језика*. Нови Сад: Матица Српска, 2010.

Радић, Јованка. Неутрум или средњи род – термин и функције у језичком систему. *Годишњак за српски језик и књижевност* XX/8. Филозофски факултет у Нишу, Ниш 2006, 369–386

Радић, Јованка. Појам *род* у граматичи и логици. *Посебно издање Зборника радова Филозофског факултета Универзитета у Приштини*. Косовска Митровица 2010(а), 387–396.

Радић, Јованка. Род у природи, граматички и друштву. *Гласник Етнографског института САНУ* LVIII/1 (2010б), 115–130.

Радић, Јованка. О граматичком одређењу назива за лица у српској лексикографији. *Наши језик* XVI/3-4 (2010в), 50–61.

Радић, Јованка. Заменички систем – основа језика и говора (теоријско-методолошки приступ)“. *Зборник Машице српске за филологију и лингвистику* LVI/1 (2013), 7–24.

РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*. Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.

Skok, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: JAZU, 1972.

Станојчић, Живојин., Поповић, Љубомир. *Грамматика српскога језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2008.

Стевановић, Михаило. *Савремени српскохрватски језик I*. Београд: Научна књига, 1975.

Šipka, Milan. *Jezik Bošnjaka, Hrvata, Srba i Crnogoraca – problem klasifikacije i nominacije idioma. Srpski pogledi na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika I/4*. Београд: Institut für Slavistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Београдска књига, 2012, 411–438.

Шанский Н. М. О соединительной гласной как словообразовательной морфеме. *Русский язык в школе*, септембар – октобар (бр. 5). Москва 1958: 30–35.

СПОЈНИ ВОКАЛ: ГРАМАТИЧКА РЕАЛНОСТ ИЛИ ГРАМАТИЧАРСКА КОНСТРУКЦИЈА³⁵ (ОД ТУМАЧЕЊА СЛОЖЕНИЦА ДО ЈЕЗИЧКЕ ПОЛИТИКЕ)

Резиме

У раду се преиспитује статус тзв. спојног вокала у структури сложених речи српског језика. Доказује се да оно што граматографија представља као спојни вокал припада првом делу сложеница: *сладо-* у *сладолед* или *рибо-* у *риболов* су аломорфи коренских јединица *слад-* и *риб-*, тј. знаке њихове несамосталне (детерминативне, доследно неререференцијалне) употребе. Обележја тих аломорфа се повезују са неутрумом, чије се граматичке функције препознају као одраз његовог положаја у структури рода као лексикосемантичке (тзв. природни род) и референцијално-граматичке (моција рода), класификационе граматичке и флексионе граматичке категорије. Доказује се да асемантичност неутрума и његово неучествовање у моцији рода омогућава неутрумском обележју *o* (*e*) да буде знака за било коју неререференцијално (и несамостално) употребљену семантичку јединицу. Посебно се подвлачи сличност функције првог дела сложеница са функцијом прилога у језику (детерминативност и неререференцијалност). У даљем току анализе се оспорава постојање сложеница са напоредном односом сложеничких делова и доказује да делови сложеница типа *југоисток*, *гљувонем*, *стирмали* и сл. не стоје у напоредном, већ у зависном односу. Показује се да је след подређена + надређена или неодређена + одређена вредност општи закон у творби сложених и изведених речи. Посебна пажња је посвећена кованици *српскохрватски* и налазу да у духу српског језика таква сложеница не може значити језик „који је заједнички Србима и Хрватима, српски колико и хрватски“. Сложенице се у даљем току анализе упоређују са полусложеницама, где се указује на разлике у односу делова и на узроке истоветности обележја првог дела сложених и полусложених речи, чију двочланост одражава писање (*црно-бели*, а не *црн-о-бели*)

Јованка Ј. Радић.

35 Прилог је рађен у оквиру научноистраживачког пројекта „Обрада старог српског писаног наслеђа и израда *Речника црквенословенског језика српске редакције*“ (178030), који финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије. Верзија рада је прочитана под насловом „Спојни вокал – морфема као разликовно обележје (неутрализатор)“ (VII Међународни научни скуп *Језик, књижевност, уметност*, Крагујевац 2012).